

GIOVANNI PINNA – PERSONALITATE MARCANTĂ A MUZEOLOGIEI CONTEMPORANE

Gabriela ANDREI¹, Mircea-Dragomir ANDREI²

arnold4386@yahoo.com

ammircea@yahoo.com

ABSTRACT: Born in Turin on March 3, 1939, Giovanni Pinna begins his career at the University of Parma, as an assistant in the Department of Paleontology, then curator at Parma Paleontological Museum (Museo Paleontologico Parmense) and from 1964 for 32 years makes part of the scientific staff of the Civic Museum of Natural History in Milan. Initially curator of this prestigious institution, then as Deputy Director and Director for 15 years (1981–1996), he reorganized the museum in all its aspects, so inserting it in the context of the international scientific community and developing extensive collaborations with similar institutions abroad.

Besides hundreds of papers of Paleontology, Giovanni Pinna published over one hundred articles and more books of Museology in addressing issues of social and cultural role of museums, exhibition techniques, communication theory, didactic museum, organizing scientific, technical and administrative museums etc. In 1996 Giovanni Pinna resigns and is dedicated himself exclusively to museology.

Currently, Professor Giovanni Pinna is working for several years on an extensive study *Museum as public space for the representation of history*, a study in Poland, Bulgaria, China and Romania too.

KEYWORDS: Giovanni Pinna, Civic Museum of Natural History in Milan, Paleontology, Museology, social and cultural role of museums

-
- 1 Membru asociat al Diviziei de Istoria Științei a Comitetului Român de Istoria și Filozofia Științei și Tehnicii al Academiei Române.
  - 2 Membru asociat al Diviziei de Istoria Științei a Comitetului Român de Istoria și Filozofia Științei și Tehnicii al Academiei Române.

În 2008, Muzeul „Grigore Antipa” a organizat Conferința Europeană a Muzeelor de Istorie Naturală (9–12 noiembrie), cu ocazia Centenarului său, în clădirea din Kiseleff nr. 1.

Fig. nr. 1 – Giovanni Pinna deschizând sesiunea de comunicări
(Conferința Europeană a Muzeelor de Istorie Naturală
București, 9–12 noiembrie 2008 – Muzeul Antipa)

Invitat de onoare, Giovanni Pinna deschide sesiunea cu comunicarea *I musei all' alba del terzo millennio* (Muzeele în zorii celui de al treilea mileniu), tradusă și publicată în Revista Muzeelor 1/2009. În scurtul interval disponibil, bine-cunoscutul muzeolog vizitează câteva dintre cele mai importante muzee bucureștene, și-n primul rând Muzeul Antipa, despre care are multe cuvinte frumoase. Îi dedică un amplu și interesant articol, ce apare în 2011 în *Museologia Scientifica*.

Din păcate, nu am mai putut să publicăm traducerea acestui articol, deoarece Revista Muzeelor își încheiase apariția...

*

Giovanni Pinna s-a născut la Torino, pe 3 martie 1939. Își începe cariera ca asistent la Catedra de Paleontologie de la Universitatea din Parma, apoi este conservator la Muzeul Paleontologic din Parma (Museo Paleontologico Parmense). Din 1964, timp de 32 de ani, îl găsim în stafful

științific al Muzeului Civic de Istorie Naturală din Milano. Inițial, conservator la prestigioasa instituție, apoi ca Director adjunct, și în fine, Director timp de 15 ani (1981–1996).

Ca responsabil al Secției de Paleontologie, până în 1981, Giovanni Pinna gestionează atât colecțiile științifice cât și expozițiile destinate publicului, având în același timp și o activitate intensă de cercetare, cu rezultate excepționale. Printre acestea amintim descoperirea zăcămintului fosilifer din Jurasicul Inferior, de la Osteno (Lago di Lugano), unul dintre puținele depozite ce păstrează părțile moi ale organismelor, precum și descrierea unei noi clase de crustacee fosile – Thylacocephala, și a mai multor genuri de reptile fosile. Giovanni Pinna propune și o nouă ipoteză referitoare la dispariția dinosaurilor de la sfârșitul Mezozoicului, publicând peste 100 de articole științifice și mai multe volume, pe această temă. Organizează și conduce cercetări asupra unor importante zăcăminte fosilifere, atât în Italia, cât și în zone extraeuropene. Ca paleontolog, ia parte la mai multe expediții: în Niger (1972, 1985), Liban (1974), Iordania (1974, 1975, 1976), Mali (1987), Egipt (1979, 1984), Algeria (1977, 1985), Australia (1990), iar în 1989 și 1990 organizează două expediții paleontologice ale Muzeului Civic din Milano, în Madagascar.

Este preocupat de asemenea de istoria evoluționismului, publicând și un volum în care analizează dezvoltarea teoriilor evoluționiste, de la 1801 până în zilele noastre.

Muzeul, afectat puternic de un bombardament aerian în 1943, este reconstruit și redeschis parțial pentru public, în 1952. În mare parte însă colecțiile sale fuseseră distruse, iar modul de prezentare a pieselor în expoziția permanentă era după criterii depășite. Se pune așadar problema renovării și reorganizării generale a acestei instituții. Este ceea ce va reuși să facă Giovanni Pinna, devenit Director în 1981. Ținând cont de evoluția mijloacelor tehnice și de teoriile muzeologice moderne, reorganizează din temelii Muzeul, sub toate aspectele, inserându-l astfel în contextul comunității științifice internaționale și dezvoltând ample colaborări cu instituții similare din străinătate. Reorganizează arhiva istorică și promovează cercetarea științifică. Odată cu refacerea Muzeului a fost necesară creșterea și organizarea patrimoniului prin înființarea unor noi depozite și laboratoare de preparare și restaurare, precum și găsirea unor noi forme de comunicare culturală prin cicluri de conferințe, sesiuni științifice, expoziții temporare și nu în ultimul rând, editarea unor ghiduri ale Muzeului,

a publicațiilor didactice și științifice. În primul rând însă a fost necesară reînnoirea expoziției permanente, prin reorganizarea conținutului științific și prin modalități noi de prezentare. Toată această reorganizare este realizată treptat, sector cu sector, fără ca Muzeul să fie închis pentru public. În același timp, prin folosirea unor corpuri expoziționale modulare demontabile, expoziția de bază poate fi modificată în orice moment, ca să prezinte publicului vizitator noutăți științifice și piese noi intrate în patrimoniul Muzeului. Pinna consideră drept esențială posibilitatea aceasta de modificare a spațiului expozițional, care permite muzeului să fie permanent în pas cu evoluția științifică și culturală.

Minunatele diorame, admirate de vizitatori din întreaga lume, sunt realizate sau refăcute în perioada în care Giovanni Pinna este director.

Prin organizarea activităților culturale din Muzeu, în anii în care s-a aflat la conducere, Giovanni Pinna caută să realizeze o relație permanentă între științele naturale și științele umanistice, demonstrând astfel că *muzeul de istorie naturală este un producător de cultură* și nu doar o structură didactică pentru copii sau o arhivă de date pentru specialiștii diferitelor ramuri ale științei. Ca un exemplu în sprijinul acestei idei, Muzeul organizează expoziția *Musaeum Septalianum*, în care sunt prezentate materiale datând din secolul XVII, care fac parte din „Wunderkammer” („Cabinetul de curiozități”) al lui Manfredo Settala, materiale uitate, timp de zeci și zeci de ani, în depozitele Bibliotecii Ambrosiene din Milano. Expoziția, care s-a bucurat de un real succes în special în domeniul umanistic, atrage atenția lumii culturale asupra colecționarilor italieni din secolul al XVII-lea.

Activitatea științifică a Muzeului, realizarea noii expoziții permanente și a numeroase expoziții temporare, activitatea didactică și de promovare a culturii, au creat o relație puternică între oraș și muzeu, ceea ce a dus la creșterea prestigiului instituției pe plan național. Datorită mai ales îmbogățirii colecțiilor, dezvoltării cercetării științifice și colaborărilor științifice internaționale, începând din anii '90 Muzeul din Milano este considerat unul dintre cele șapte mari muzee de istorie naturală ale Europei, alături de cele din Madrid, Viena, Paris, Londra, Frankfurt și Stockholm. Cu directorii acestor instituții Giovanni Pinna se întâlnea periodic să discute problemele și soluțiile legate de muzeele de științe naturale.

Profesorul Pinna a reușit întotdeauna să îmbine armonios munca științifică de cercetare cu popularizarea științei, publicând sute de articole

în acest sens, deoarece este convins că aceasta este o îndatorire a fiecărui specialist, și una dintre cele mai importante pentru un muzeolog.

Fig. nr. 2 – Diorama: Savana africană. Museo Civico di Storia Naturale di Milano (Foto M.-D. Andrei, 2002)

Giovanni Pinna este preocupat de muzeologie încă de la intrarea sa în stafful Muzeului. De aceea, în afara sutelor de lucrări de Paleontologie, el publică peste o sută de articole și mai multe volume, în care abordează teme legate de rolul social și cultural al muzeelor, tehnicile expoziționale, teoria comunicării, didactica muzeală, organizarea științifică, tehnică și administrativă a muzeelor ș.a.m.d.

Despre *rolul social*, Pinna spune că „*reprezintă funcția principală a muzeului, ceea ce justifică existența sa, statutul său de instituție publică, ceea ce a justificat în trecut nașterea sa, ceea ce împiedică distrugerea sa și justifică astăzi apariția necontenită a noi muzee în toate comunitățile lumii; este ceea ce se potrivește în mod natural comunităților libere care își caută identitatea și, în mod obligatoriu, comunităților care se află sub regimuri tiranice, care vor să impună false identități, străine de adevărata cultură a comunității subjugate*”. În același volum, din care am citat mai sus, *Fondamenti teorici per un museo di storia naturale* (Baze teoretice pentru un muzeu de istorie naturală) publicat și în „*Revista Muzeelor*” 1–2/2003, în traducerea primului autor, Giovanni Pinna vorbind despre muzeu ca producător de cultură, arată cum în cazul muzeelor de istorie naturală și a altor categorii de muzee,

„achiziționarea colecțiilor, studierea lor și popularizarea cu ajutorul expozițiilor sunt verigi ale aceluiași lanț, în sensul că niciuna din aceste acțiuni nu ar avea vreun sens sau nu ar putea, pur și simplu, să existe fără cealaltă: cercetarea științifică nu ar fi posibilă fără obiecte, cu alte cuvinte, fără colecții; expozițiile nu ar putea fi realizate fără colecții și fără cercetarea științifică; colecțiile nu ar avea nicio semnificație, fără să fie prelucrate și fără un scop științific, nici nu ar putea să crească, fără cercetarea științifică”.

„Dacă există voința ca muzeul să îndeplinească funcția de instituție în care societatea găsește o identificare cu propriul patrimoniu cultural, orice muzeu trebuie să aibă o cultură proprie, o individualitate proprie, un „sens” propriu. De aici derivă faptul că în ceea ce are el, în activitatea sa, în expozițiile sale, fiecare muzeu trebuie să fie diferit de oricare altul, și de aceea nu trebuie să existe un model universal de muzeu”. Și-n continuare Giovanni Pinna remarcă un fenomen ce are loc în multe muzee și mai ales în marile instituții europene și nord-americane: separarea rolului științific de cel educativ și social. „De acum înainte, în sălile de expoziție ale acestor instituții nu mai sunt specialiștii muzeului cei care vorbesc publicului, ci echipe anonime, specializate în realizarea expozițiilor, în timp ce relația cu publicul, realizarea ghidurilor sau organizarea manifestațiilor publice sunt încredințate unor așa-zise «servicii culturale» care, de cele mai multe ori, funcționează autonom față de structura științifică a institutului. Rezultatul acestei separări este o inevitabilă uniformizare a conținutului expozițiilor muzeului și a semnificației lor culturale, deoarece echipele specializate în didactica expozițională nu pot decât să se conformeze unui model general, care, chiar dacă este general, nu este niciodată reprezentativ pentru o anumită cultură. Muzeul și-a pierdut, așadar, propria conștiință și individualitate în favoarea acestui model general. Rezultatul final este acela că, în raporturile sale cu publicul, fiecare muzeu a devenit la fel cu oricare alt muzeu”. Am redat aici numai câteva dintre problemele analizate de Pinna, cu meticulozitatea și profunzimea ce-l caracterizează în toate studiile sale.

Încă din 1980, înainte să preia conducerea Muzeului Civic, Giovanni Pinna publică, împreună cu Lanfranco Binni, volumul intitulat *Museo, Storia di una macchina culturale dal cinquecento ad oggi* (Muzeul, Istoria unui edificiu cultural, din secolul XV până astăzi), primul manual de muzeologie apărut în perioada postbelică în Italia, considerat unul clasic în domeniu, ce constituie și astăzi o bază importantă pentru formarea celor care lucrează în muzeele Italiei și în organizațiile guvernamentale care se ocupă de management-ul muzeal.

În anii '70, ca membru în Comitetul Muzeelor din Regiunea Lombardia și muzeograf la prestigiosul Muzeu Civic de Istorie Naturală din Milano, Pinna are ocazia să ia parte la înființarea și dezvoltarea unor muzee în această regiune, precum cele din Besano și Voghera.

În 1980, Planetariul din Milano, donat în urmă cu 50 de ani de celebrul editor Ulrico Hoepli și anexat Muzeului, este din nou deschis publicului, eveniment ce se datorează în bună parte lui Giovanni Pinna care, trecând peste dificultățile materiale din acea perioadă, reușește să transforme vechiul Planetariu Hoepli într-un instrument mai modern și mai atractiv, atât pentru copii cât și pentru adulți.

Despre cartea sa *Animali impagliati e altre memorie. Ricordi di un direttore di Museo con note di Museologia* (Animale împăiate și alte însemnări. Amintiri ale unui director de Muzeu cu note de Muzeologie) apărută în 2006, din care aflăm și despre Planetariu, Pinna spune că se adresează tuturor celor care intenționează să abordeze domeniul muzeologiei. „Textul cărții îl va lumina pe cititor, permițându-i să reflecteze în cel mai simplu și eficace mod, la ceea ce povestește un expert prietenos și spiritual”.

În 1996, după 32 de ani petrecuți în Muzeu, Giovanni Pinna demisionează din funcția de director și părăsește Muzeul dedicându-se în exclusivitate domeniului muzeologiei. În cartea sa autobiografică de care aminteam mai sus, aflăm și motivele ce l-au determinat să ia o asemenea hotărâre radicală. Cel care în primii ani ai directoratului său era sigur că-și dorea să rămână la muzeu până la sfârșitul zilelor, atât de mult iubea acest institut și munca pe care o făcea, părăsește muzeul cu câțiva ani înainte de pensie, epuizat de o birocrație grosolană și neconcludentă, care împiedică orice posibilitate concretă de dezvoltare a institutului, în raport cu realitatea internațională. O spune un om care și-a dedicat cea mai mare parte a vieții acestui muzeu, reușind, în cei 15 ani cât a fost Director, să-l transforme într-un institut modern, cu o multitudine de activități, iubit de milanezi și apreciat în întreaga lume. Odată cu plecarea din Muzeu, Giovanni Pinna este nevoit să-și încheie și cariera de paleontolog.

Bine cunoscut pentru studiile sale teoretice asupra muzeelor, Giovanni Pinna a fost invitat de nenumărate ori să participe ca referent oficial la diferite întâlniri naționale și internaționale pe teme de muzeologie, dintre care menționăm: Bologna 1979: „Politica Culturale e Musei” („Politica culturală și Muzeele”); Foggia 1981: „Musei e promozione culturale” („Muzeele și promovarea culturii”); Roma 1982: „La cultura come

risorsa: i Musei scientifici italiani” („Cultura ca resursă: Muzeele de știință italiene”); Terrasini 1982: „Catalogazione delle collezioni. Musei e Pubblico” (Catalogarea colecțiilor. Muzeele și Publicul”); Milano 1983: „Il nuovo museo: per un museo della cultura politecnica” (Noul Muzeu: pentru un muzeu al culturii politehnice); Roma 1986: „Problemi attuali dei musei scientifici italiani” („Probleme actuale ale muzeelor de știință italiene”); Strassburg 1989: „Les musées: outils pour la connaissance, la valorisation et la preservation du patrimoine naturel européen” („Muzeele: instrumente ale cunoașterii, valorificării și conservării patrimoniului natural european”); Milano 1994: „La gestione dei beni culturali tra centralità e decentramento” („Gestionarea bunurilor culturale între centralizare și descentralizare”); Grenoble 1994: „Musées gérés autrement” („Muzeele gestionate altfel”), Milano 1994: „I musei italiani verso l’Europa” („Muzeele italiene spre Europa”); Lille 1995: „Les Muséums dans l’Europe de demain” (Muzeele în Europa de mâine”); Firenze 1995: „Formazione del personale direttivo per i beni culturali” („Formarea personalului de conducere în domeniul bunurilor culturale”); San Francisco 1995: discussione su „The Philosophy of Museums”(discuție asupra „Filozofiei Muzeelor”); Napoli 1996: relazione introduttiva all’ 11° Congresso dell’ Associazione Nazionale Musei Scientifici (Comunicare la deschiderea celui de al 11-lea Congres al Asociației Naționale a Muzeelor de Știință); Roma 2011: Relazione introduttiva al convegno L’Arte della Tassidermia nei musei Naturalistici (Comunicare la deschiderea colocviului Arta Taxidermiei în Muzeele de Științe Naturale); Firenze 2006: Relazione al convegno Scientific Exploration of the Mediterranean Region (Comunicare la colocviul Explorarea Științifică a Regiunii Mediteraneene); București 2008: Relazione introduttiva al European Conference of Natural History Museums (Comunicare la deschiderea Conferinței Europene a Muzeelor de Istorie Naturală); Hyderabad 2003 – International Symposium on Cultural Heritage, disaster preparedness and response (Simpozionul Internațional asupra Patrimoniului Cultural, pregătiri și repercusiuni în caz de dezastru); Istanbul 2004 – Conferenza The Real Cost of Turning Museums into Businesses (Costul Real al Orientării Muzeelor către Business); Cracovia 2005 – Relazione al 2° HERMES Symposium Practical Aspects of Cultural Heritage (Comunicare la al 2-lea Simpozion HERMES. Aspecte Practice ale Moștenirii Culturale); Murcia 2006 – Relazione al Convegno Museos e inversión (Comunicare la Colocviul Muzeele și

Cercetarea); Murcia 2009 – Relazione al convegno La Museologia: estado de la cuestión. (Comunicare la Colocviul Muzeologia: starea de fapt); Novara 2002 Relazione al convegno Impact of Travels on Scientific Knowledge (Comunicare la Colocviul Impactul călătoriilor în Cunoașterea Științifică); Pisa 2007 – Tavola Rotonda alla Scuola Normale di Pisa (Masă Rotundă la Școala Normală din Pisa); Roma 2011 – Tavola Rotonda Progetto Europeo MeLa (Masă Rotundă: Proiectul European MeLa); Firenze 2003 – Conferenza introduttiva al Workshop internazionale Il futuro prossimo dei musei: risultati e competenze (Conferință introductivă la Workshop-ul internațional Viitorul apropiat al muzeelor: rezultate și competențe).

De-a lungul anilor, profesorul Pinna are o strânsă colaborare cu ICOM (International Council of Museums): Membru în Consiliul Executiv al ICOM Italia (1976–1981); Vice Președinte al ICOM Italia (1981–1984 și 1993–1996); Președinte al ICOM Italia (1997–2000 și 2001–2004). În 1999 creează International Committee Historic House Museums al ICOM, al cărui Președinte este până în 2002. În 2001–2004 este membru în Consiliul Executiv al ICOM etc.

Este de mai multe ori membru în Conducerea Asociației Italiene a Muzeelor de Știință (ANMS) și în Conducerea Institutului Geymonat pentru Istoria și Filosofia Științei. De asemenea, colaborează la realizarea unor proiecte muzeologice cu Shaanxi History Museum din Xi'an, Egyptian Museum din Cairo, cu muzee din Belgrad, Teheran, Damasc, Campo Grande din Brazilia ș.a.

În 1999 înființează periodicul *Nuova Museologia*. În prezent, revista este organul oficial al Asociației Italiene pentru Studii Muzeologice (Associazione Italiana di Studi Museologici) al cărei fondator este împreună cu Carlo Teruzzi, în 2005.

Inițiază și conduce apariția seriei de volume de muzeologie «Museo e Beni Culturali» în cadrul editurii Jaca Book din Milano. În această editură apar și volumele sale: *Fondamenti teorici per un museo di storia naturale* (1997), *Paleontologia* (1992), *Paleontologia ed evoluzione* (1993), *Alle radici della storia naturale d'Europa* (1999), *Tre idee di museo* (în colab.) (2005), *Lo Stato aculturale. Intorno al Codice dei Beni Culturali* (în colab.) (2005)

Profesorul Giovanni Pinna este interesat permanent de aspectul social al muzeelor, de organizarea intelectuală și de mecanismele producției culturale din interiorul acestor instituții, de relațiile existente între acestea și societate, între acestea și puterea politică. Lucrează de mai mulți ani la un studiu amplu privind *Muzeul ca spațiu public de reprezentare a istoriei*, studiu în care, alături de Polonia, Bulgaria, China ș.a., se află și România.

În încheierea articolului său apărut în 2011, despre Muzeul Antipa, pe care reușise să-l viziteze în 2008, înainte de închidere și „reinventare”, Giovanni Pinna spune că după părerea sa acest Muzeu nu ar avea nicio-dată nevoie de subterfugii ca să atragă vizitatorii, pentru că „*el este un mare muzeu; desigur, nu unul imperial, dar în orice caz, un mare muzeu*”.

Ar fi imposibil să cuprindem aici întreaga activitate muzeologică pe care o desfășoară în foarte multe direcții Giovanni Pinna, atât de prezent și atât de legat sufletește de tot ceea ce reprezintă ideea de *muzeu*.

Fig. nr. 3 – Giovanni Pinna în Sala Marilor Mamifere (Muzeul Național de Istorie Naturală „Grigore Antipa”, noiembrie 2008)

Drumul parcurs de Giovanni Pinna, de la atelierul de taxidermie – paleontologie până la funcția de Director plin al unuia dintre cele mai importante muzee europene și mondiale, i-a dat posibilitatea să cunoască toate activitățile ce se desfășoară, în general, într-un muzeu și într-unul de istorie naturală, în special. Activitatea într-o astfel de instituție cuprinde infinite aspecte, pe care cineva care nu este familiarizat cu munca din

muzeu, cu greu poate să le înțeleagă și mai ales să le coordoneze în calitate de conducător. De aceea, ideea modernă a unui manager în fruntea unei astfel de instituții culturale, în locul unui director care a cunoscut toate etapele muncii de muzeu, este contrazisă de Pinna, cu argumente solide, arătând că *un bun manager într-o funcție de director nu este suficient, dacă acesta nu cunoaște și nu înțelege adevăratul rol pe care trebuie să-l aibă un muzeu într-o comunitate și pentru un public larg.*

Giovanni Pinna este un luptător neobosit pentru menținerea valorii culturale a *muzeului*. Prin toate scrierile sale atrage permanent atenția asupra importanței rolului acestei instituții într-o comunitate, nu numai în păstrarea și conservarea valorilor, dar și în difuzarea către publicul larg a informațiilor conținute în aceste valori, contribuind astfel la ridicarea continuă a nivelului de cultură și de civilizație al oamenilor, de înțelegere a lucrurilor și de respect față de adevăratele valori.

Bibliografie:

- [1] Pinna, Giovanni, *Fondamenti teorici per un Museo di Storia Naturale*. Un'Enciclopedia d'Orientamento EDO 103. Editura Jaca Book SpA, Milano, 1997, pp. 1–152.
- [2] Pinna, Giovanni, *Baze teoretice pentru un Muzeu de Istorie Naturală* (Titlul original: *Fondamenti teorici per un Museo di Storia Naturale*. Traducere: Gabriela Andrei), în „Revista Muzeelor” 1–2/2003, pp. 30–75.
- [3] Pinna, Giovanni, *Animali impagliati e altre memorie. Ricordi di un direttore di Museo con note di Museologia*. Editura Jaca Book. Museo e Beni Culturali. SpA, Milano, 2006, pp. 1–240.
- [4] Pinna, Giovanni, *Muzeele în zorii celui de al treilea Mileniu* (Titlul original: *I musei all' alba del terzo millennio*. Comunicare la Conferința Europeană a Muzeelor de Istorie Naturală, București 9–12 nov. 2008) Traducere: Gabriela Andrei, în „Revista Muzeelor” 1/2009, pp. 5–7.
- [5] Pinna, Giovanni, *Il Museo Nazionale di Storia Naturale „Grigore Antipa” di Bucarest e l'origine dei diorami biogeografici. The National Museum of Natural History „Grigore Antipa” of Bucharest and the origin of biogeographical dioramas*, în „Museologia Scientifica” vol. 5 (1–2) 2011, pp. 157–166.